

**UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA” din
IAȘI**

**ȘCOALA DOCTORALĂ A FACULTĂȚII DE
ISTORIE**

TEZĂ DE DOCTORAT

*Relațiile moldo-moscovite de la Ștefan cel Mare la
Petru Rareș. Oameni, fapte, ceremonial*



– REZUMAT –

Coordonator științific:
PROF. UNIV. DR. ȘTEFAN S. GOROVEI

Doctorand: MIHAIL CIOBANU

IAȘI, 2020

CUPRINS

INTRODUCERE / 8

CAPITOLUL I: La începutul relațiilor moldo-moscovite.
Ștefan cel Mare și Ivan al III-lea

I.1 Câteva spicuiuri istoriografice / 26

I.2 1475-1480, perioada tatonărilor / 31

I.3 Redeschiderea negocierilor pentru căsătoria Elenei / 36

I.3.1 Complotul cnezial din Marele Ducat al Lituaniei din anul 1481 / 38

I.3.2 Continuarea tratatelor. Un construct istoriografic – implicarea crâmleană / 41

I.3.3 Drumul spre Moscova / 45

I.4 În încuscrire și bună prietenie – legăturile dintre Ștefan cel Mare și Ivan Vasilevici în perioada 1483-1489 / 51

I.4.1 Solia lui Fiodor Kurițîn / 51

I.4.2 Continuarea schimbului de solii între Moscova și Buda / 58

I.4.3 Solia lui Fedeț în Ungaria și cea a lui Fiodor Jaropkin în Moldova / 61

I.5 Relațiile moldo-moscovite în perioada 1486-1489 / 62

I.6 „În prietenie și dragoste” – relațiile dintre Ștefan și Ivan în perioada 1490-1499 / 70

I.6.1 Ștefan cel Mare, Ivan Vasilevici și lupta pentru coroana Sfântului Ștefan / 73

I.6.2 Raportul lui Onică Mușat / 82

I.6.3 O alianță tripartită – Marele Cnezat al Moscovei, Hanatul Crimeei și Moldova / 86

I.6.4 Hanatul Crimeei și Moldova / 91

I.6.5 Conflictul moscovito-lituanian și implicarea Moldovei / 95

I.6.6 A existat un tratat moldo-moscovit? Istoriografia unei probleme / 103

I.6.7 Ivan al III-lea, „făuritorul păcii” / 107

I.7 Incidentul diplomatic moldo-moscovit de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare / 133

CAPITOLUL II: Urmașii lui Ștefan cel Mare și marii cneji ai Moscovei

II.1 Bogdan cel Orb și Vasilij Ivanovici / 142

II.2 Ștefăniță vodă și marele cneaz Vasilij al III-lea / 158

II.3 Petru Rareș și Moscova / 165

II.3.1 Reactivarea relațiilor diplomatice dintre Țara Moldovei și Marele Cneaz al Moscovei (1528-1530) / 165

II.3.2 Pocuția și Moscova marelui cneaz / 173

II.3.3 Scurtă informare despre relația dintre Marele Ducat al Lituaniei și Marele Cneaz al Moscovei în anii 20-30 ai secolului XVI / 177

II.3.4 Pierderea Pocuției / 179

II.3.5 Marele Cneaz al Moscovei și Hanatul Kazanului (1521-1532) / 181

II.3.6 La apus de vreme – Vasilij Ivanovici în ultimii ani ai vieții sale și solii moldave / 183

II.3.7 Relațiile diplomatice dintre Petru Rareș și Moscova în perioada „regenței” / 185

II.3.8 Relațiile lui Rareș vodă cu Moscova în ultimii ani ai domniei sale / 191

CAPITOLUL III: Soli moscoviți la curtea domnilor Moldovei – scurte fișe prosopografice. Soli și solii la Moscova – ceremonial diplomatic moscovit

III.1 Scurte fișe prosopografice / 197

1. Batjușkov / 198

2. Beklemîșev / 198

3. Glebov / 201

4. Gubin / 203

5. Jaropkin / 204

6. Karacjarov / 208

7. Karamîșev / 209

8. Kobjakov / 210

9. Kurițin / 211

10.Kutuzov / 218
11.Kuzminskij / 218
12.Leontiev / 218
13.Lihorjov / 219
14.Moklokov / 219
15.Morozov / 221
16.Nardukov / 222
17.Pleșceev / 222
18.Sergeev / 234
19.Stanișcev / 235
20.Vorobjov / 236
21.Zaboloțkij / 237
22.Zamîțkij / 237
III.2 Ceremonial diplomatic moscovit / 239
III.2.1 Inițierea relațiilor diplomatice, pregătirea de drum, documente / 240
III.2.2 Se trecea însă liber? / 242
III.2.3 Itinerariul / 243
III.2.4 Moscova / 248
III.2.5 Audiența / 250
III.2.6 La masa marelui cneaz / 253
III.2.7 Concedierea / 255
CONSIDERAȚII FINALE / 258
BIBLIOGRAFIE / 266
ABREVIERI / 299
ANEXE / 300
/ 332

INTRODUCERE

Interesul față de relațiile moldo-moscovite datează de ceva vreme, când, la îndrumarea profesorului Liviu Pilat, am început să caut știri despre Elena, fiica lui Ștefan cel Mare, plecată în îndepărtata Moscova. Despre Elena am scris în primii ani ai aflării mele la Facultatea de Istorie. Cercetările au fost continuate, adunând date despre solii marelui cneaz Ivan al III-lea, ajunși la Suceava. De ce ar fi de interes o astfel de temă?

Actualitate

Istoricul relațiilor româno-ruse este tumultos, urmare a întâmplărilor dramatice din secolul XX. Nerecunoașterea unirii Basarabiei cu România, raptul teritorial din 1940, deportările basarabenilor și damnarea a tot ce era românesc în teritoriul pruto-nistean, dar și în Bucovina, cea care a fost dată ucrainenilor, sunt doar câteva dintre evenimentele care au contribuit din plin la apariția animozităților dintre români și ruși. Pentru a putea înțelege prezentul relațiilor româno-ruse, cercetătorul este forțat să cunoască trecutul lor. Se va afla astfel că rușii nu au fost mereu aducători de năpastă și că prin ei am dobândit și noi ceva viață

reformatoare, că boieri de-ai noștri au plecat la ruși, jurând credință tronului imperial și că totul a început cu secole în urmă, când Ștefan cel Mare a trimis o scrisoare lui Ivan Vasilievici, mare cneaz al Moscovei, în care îi arăta realitatea acelor vremi.

Cronologie

Cronologic vorbind, am optat pentru o perioadă restrânsă, fiind prima lucrare în care relațiile moldo-moscovite sunt tratate într-un cadru cronologic scurt (exceptând unele studii, căci fac referință aici doar la teze de doctorat sau monografii), în detrimentul unei „tradiții” bine așezate, care cere un istoric întreg, din vremuri tribale (sic!) și până în zilele noastre. Cercetarea începe cu anul 1475. 1475 este *terminus a quo* pentru legăturile noastre diplomatice cu rușii. În acest an, Ștefan cel Mare a trimis la Moscova cunoscuta scrisoare în care cerea ajutor împotriva păgânilor. 1475 este începutul. 1546 este sfârșitul. La 3 septembrie 1546, în cetatea domnească a Sucevei, Petru Rareș, fiul lui Ștefan, trecuse la Domnul. Se înțelege că am ales să tratez tema în răstimpul 1475-1546, fiindcă natura relațiilor cu Moscova, în scurgerea acestor ani, a rămas, în mare parte, neschimbătoare. Calea deschisă de Ștefan vodă a

fost continuată de Bogdan al III-lea zis cel Orb, Ștefăniță și Petru Rareș. Urmașii imediați ai lui Ștefan au rămas fideli unor percepte diplomatice ștefaniene, poate și fiindcă situația internațională nu a suferit prefaceri serioase, până spre 1526, când Ungaria a căzut sub sabia lui Soliman Kanunî. Cei doi fii ai lui Petru Rareș nu s-au arătat demni de moștenirea părintelui lor și nici nu s-au ridicat la mare cinste în cronistica vremii, iar relațiile lor cu Moscova sunt ca și inexistente, deși Iliș a trimis o scrisoare (sau, totuși, un testament?) țarului. Alexandru Lăpușneanu este cu totul altfel, dar și relațiile sale cu Polonia și Imperiul Otoman nu au fost atât de tumultoase. Pocuția, mărul discordiei cu Jagiellonii până la domniile lui Rareș vodă, a rămas parte a Regatului Poloniei pentru totdeauna (e drept, până au venit austriecii în cârdășie cu rușii și apoi rușii, făcând un dar ucrainenilor). Se înțelege de ce am optat pentru 1475-1546, căci este vorba despre un tot întreg.

Periodizare

Lucrarea este împărțită în trei capitole, primele două fiind rezultatul cercetării istoricului relațiilor moldo-moscovite de la Ștefan cel Mare la Petru Rareș în perspectiva lor politică. Știrile despre relațiile celor patru

domni cu marii cneji ai Moscovei au fost repartizate în trei părți mari, deși acestea nu sunt uniforme. Avem partea ștefaniană, unde există cele mai multe informații pentru tema cercetată. Urmează perioada Bogdan al III-lea și Ștefăniță, când nu prea avem date despre relațiile cu Moscova. În sfârșit, am analizat perioada domniei lui Petru Rareș, demn urmaș al tatălui său, care a întreținut un schimb continuu de solii cu Vasiliș al III-lea și fiul său, Ivan.

Istoriografia temei

Preocupările pentru istoricul relațiilor moldo-moscovite sunt vechi, o atenție sporită fiind însă îndreptată asupra unei singure teme: soarta domniței Elena, fiica lui Ștefan cel Mare, căsătorită la Moscova cu Ivan Ivanovici zis cel Tânăr, moștenitorul lui Ivan al III-lea. Despre ea a scris și Gheorghe Asachi într-un stil istoric romanțat ceea ce nu înseamnă că primul „arhivist al statului” s-a îndepărtat de realitatea istorică. Ba din contra, în lucrarea sa, Asachi a arătat perfect cum a plecat Elena la Moscova¹. Prima contribuție serioasă despre Elena și relațiile lui Ștefan cel Mare cu Moscova aparține lui Alexandru Papadopol-

¹ Gheorghe Asachi, *Nușele istorice*, cu un studiu, indice de cuvinte și forme de Petre V. Haneș, București, 1915.

Calimach. Este, în fapt, o carte în toată regula. Alexandru Papadopol-Calimach a analizat în detaliu letopisețele rusești, cărțile unor solii și lucrările existente atunci, oferind cititorului și specialiștilor interesați de subiect o contribuție temeinică².

Și Nicolae Iorga în *Istoria lui Ștefan cel Mare* a tratat relațiile cu Moscova, cu unele date despre soarta Elenei și contextul internațional din timpul domniei fiului lui Bogdan al II-lea³. La acestea urmează învățăcelul lui Iorga, P.P. Panaitescu, preocupat cu predilecție de istoria spațiului slav. Contribuțiile lui Panaitescu privitoare la istoricul relațiilor moldo-moscovite sunt esențiale pentru orice cercetare. Fîn cunoscător al lumii răsăritene, al izvoarelor istorice și al năravurilor rusești, P.P. Panaitescu a reușit cu predilecție să găsească răspunsuri bine ticluite. Altminteri, nici el nu a analizat toate izvoarele pe care le avea la îndemână. Recenzia la lucrarea lui K.V. Bazilevici,

² Alexandru Papadopol-Calimach, *Sofia Paleolog, nepoata Împăratului Constantin XII Paleolog, și Domnița Olena, fiica Domnului Moldovei Ștefan cel Mare, 1472-1509*, în **ARMSI**, s. II, vol. 17, București, 1895, p. 1-157. Mulțumesc și pe această cale colegului și prietenului Liviu Cîmpeanu pentru transmiterea copiei acestui studiu.

³ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare povestită neamului românesc*, București, 1904.

deși completează sau corectează unele ipoteze greșite, urmează prea îndeaproape tradiția istoriografiei ruse⁴. În contribuțiile la perioada ștefaniană P.P. Panaitescu a discutat și problema salvconductului emis la 28 martie 1482⁵. Lui i se datorează și cel mai detaliat studiu despre relațiile lui Petru Rareș cu Moscova, deși cercetătorul nu a inclus date despre toate soliile care au ajuns la curtea marilor cneji și nici nu a analizat informațiile descoperite în coroborare cu tradiția diplomației moscovite, legăturile complicate ale lui Vasilij al III-lea și Ivan al IV-lea cu tătarii crâmleni și multe altele⁶. La cele menționate se mai adaugă și alte studii folosite în timpul redactării acestei teze.

Ștefan Ciobanu, basarabean la origine, școlit la Kiev, a căutat să adune știri despre domnii români aflate prin izvoarele rusești și să inventarieze vechi odoare românești găsite în colecțiile private sau de stat din întreg spațiul care făcea/făcuse parte din Imperiul Rus. Altminteri, Ștefan

⁴ P.P. Panaitescu, Recenzie la K.V. Bazilevici, *Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, Ed. Acad. R.P.R.; București, 1955, 453 pag., în **RI**, Anul IX, 1956, nr. 1, p. 174-182.

⁵ Idem, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, în **ARMSI**, s. III, vol. 15, București, 1934, p. 61-80.

⁶ Idem, *Petru Rareș și Moscova*, extras din volumul *În memoria lui Vasile Pârvan*, București, 1934, p. 3-16.

Ciobanu a analizat cu predilecție partea culturală a relațiilor cu Moscova, politicul găsindu-și prea puțin loc în contribuțiile sale⁷.

Urmează basarabeanul Gheorghe Bezviconi, lucrările sale fiind dintre cele mai reușite. În 1945, Bezviconi a publicat, împreună cu N.N. Petrașcu, o scrută istorie a relațiilor ruso-române⁸. Era perioada începutului „frăției româno-ruse”. Ceea ce nu am acceptat însă niciodată la Gheorghe Bezviconi a fost dorința lui de a relata despre relațiile cu rușii începând cu timpuri imemorabile, de la origini comune, fără să se arate cu claritate că relațiile dintre teritoriile românești și rușii kieveni nu sunt una și aceeași cu relațiile moldo-moscovite. În contribuțiile sale se observă și interpretarea greșită a izvoarelor istorice, vorbindu-se uneori despre „conducătorii căzăcimii ucrainene”⁹, într-o vreme în care ucrainenii nici nu existau, căci nu se alcătuiseră ca etnie aparte. Nu de puține ori se greșesc și titlurile mai marilor

⁷ Ștefan Ciobanu, *Din bibliotecile rusești*, în „Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice”, Chișinău, 1924, p. 71-83; idem, *Domnitorul Moldovei Petru Rareș în literatura rusă veche*, în **RIR**, vol. 14, fasc. III, 1944, p. 316-353.

⁸ N.N. Petrașcu, G.G. Bezviconi, *Relațiile ruso-române*, București, 1945.

⁹ *Ibidem*, p. 24.

acelor timpuri, Ivan al III-lea fiind numit țar, deși el a fost doar mare cneaz. Despre același Ivan al III-lea se spunea că ar fi ajuns „succesorul tradițiilor Bizanțului prăbușit” prin căsătoria cu Sofia¹⁰, o ipoteză construită în istoriografia rusă de secol XIX, care este, altminteri, falsă. Gheorghe Bezviconi a continuat cercetările, publicând *Contribuțiile* sale și, să nu uităm, cartea despre călători ruși prin Țările Române apărută anterior, în care sunt cuprinse și informații privitoare la istoricul relațiilor diplomatice dintre Suceava și Moscova¹¹. Activitatea lui Gheorghe Bezviconi pe tărâmul cunoașterii lumii ruse rămâne inegalabilă.

Un continuator al lui Bezviconi poate fi considerat Alexandru Boldur, basarabean și el, școlit la Petersburg în vremea Imperiului, dar aprig contestatar a tot ce era rusesc și a tuturor implicațiilor rusești în trecutul românilor. Fin cunoscător al izvoarelor, Alexandru Boldur a introdus în circuitul științific date necunoscute, îndreptându-și atenția cu predilecție asupra unor chestiuni majore, precum

¹⁰ *Ibidem*, p. 23.

¹¹ Gheorghe Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, București, 1962; idem, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947.

parafarea tratatelor alianțelor moldo-moscovită și moldo-crâmleană. Boldur însă a politizat în parte informațiile culese din izvoarele rusești¹².

Pentru perioada comunistă, scrierile istorice despre relațiile româno-ruse s-au transformat într-un teatru al ideologiei. Contribuțiile despre tema cercetată sunt rodul unor politici centralizate, a căror scop primar a fost să se arate tuturor vechimea milenară a „frăției româno-ruse”. Astfel, începutul relațiilor cu Moscova era datat la 5 iulie 1463, când Ștefan cel Mare s-a căsătorit cu Evdochia de Kiev, o „rusoaică”, a cărei familie era exponenta politicilor rusești. Alianța moldo-moscovită a fost una antiotomană, iar Ivan al III-lea a influențat fără nicio rezervă mersul diplomației ștefanien¹³. Altminteri, și cronologic vorbind erorile au continuat să persiste.

¹² Alexandru Boldur, *Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei (1457-1504). Studiu de istorie socială și politică*, Madrid, Editura Carpații, 1970.

¹³ Pentru această perioadă: Rodica Ciocan, *Contribuții la studiul relațiilor lui Ștefan cel Mare cu Ivan III*, în vol. *Studii și comentarii de istorie și lingvistică. Volum omagial la 30 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, București, 1947, p. 125-136; Valeria Costăchel, *Relațiile dintre Moldova și Rusia în timpul lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956, p. 169-202. Contribuțiile lui P. Constantinescu-Iași, altminteri un comunist cunoscut, sunt reușite, dacă înlăturăm câteva nuanțe ideologice: *Relațiile*

O realizare reușită a primilor ani ai regimului comunist este colecția de documente *Relațiile*, în trei tomuri, de interes pentru mine fiind primul dintre ele¹⁴.

Dintre contribuțiile recente amintesc aici *Princeps*, pentru perioada ștefaniană, în această lucrare fiind tratată și problematica relațiilor moldo-moscovite, schimbul de solii, soarta Elenei la Moscova, lupta pentru tronul moscovit între grupările adverse¹⁵.

Capitolul I: Ștefan cel Mare și Ivan al III-lea. La începutul relațiilor moldo-moscovite

Primul capitol este cel mai mare dintre cele trei ca întindere. Fapt ce poate fi înțeles, căci în perioada ștefaniană a avut loc un schimb diplomatic mai accentuat decât în timpul domniilor lui Bogdan al III-lea, Ștefăniță vodă și Petru Rareș. Ștefan cel Mare a fost un deschizător de

culturale româno-ruse din trecut, București, 1954; *O prietenie de veacuri. Scurt istoric al relațiilor dintre popoarele român și rus*, Iași, 1957.

¹⁴ *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV-începutul celui de al XVIII[-lea]. Documente și materiale în trei volume*, vol. I, (1408-1632), redactori J.S. Grosul, A.C. Oțetea et al., Moscova, 1965.

¹⁵ Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Pimen, Sfânta Mănăstire Putna, 2005.

drumuri, precum Ivan al III-lea al Moscovei. În acest capitol am analizat scrisoarea lui Ștefan cel Mare trimisă la Moscova, datarea căreia a suscitât discuții în istoriografia română, dar a rămas o certitudine în cea rusă (anul 1484). Negocierile pentru căsătoria Elenei, deschise în 1479, problematica existenței unui tratat moldo-moscovit, schimbul de solii și cronologia lor, acțiunile comune ale domnului Moldovei și ale marelui cneaz al Moscovei, implicarea lui Ivan al III-lea în crearea alianței moldo-crâmlene, incidentul diplomatic moldo-moscovit de la sfârșitul domniei lui Ștefan cel Mare sunt probleme discutate și analizate în detaliu.

Capitolul II: Urmașii lui Ștefan și marii cneji ai Moscovei

Pentru început, mi-am propus să scriu un capitol separat despre relațiile lui Bogdan al III-lea zis cel Orb și ale fiului său, Ștefăniță vodă, cu marii cneji ai Moscovei. Când am adunat toate știrile despre problematica cercetată, am înțeles însă că nicicum nu poate fi vorba despre un capitol aparte, fiindcă cercetătorul are la îndemână câteva frânturi privitoare la relațiile moldo-moscovite în răstimpul 1504-1527. Aceste frânturi sunt răspândite peste tot: în letopisețe,

documente diplomatice, rapoarte etc. Se înțelege însă că am fost forțat să analizez și relațiile lui Bogdan al III-lea și Ștefăniță cu hanii crâmleni, căci atitudinea celor din urmă față de cei dintâi a avut o înrâurire serioasă asupra relațiilor moldo-moscovite. De altfel, această situație este specifică și istoricului celorlalte domnii analizate în teză.

În perioada rareșiană a avut loc o adevărată „renaștere” a relațiilor cu Moscova marilor cneji. Fiul lui Ștefan cel Mare a urmat, în parte, liniile diplomației trasate anterior. Rareș vodă a căutat ajutorul Moscovei împotriva Jagiellonilor, în conflictul pentru Pocuția, mărunta discordiei dintre moldoveni și polonezi pentru multă vreme.

Capitolul III: Soli moscoviți la curtea domnilor Moldovei – scurte fișe prosopografice. Soli și solii la Moscova – ceremonial diplomatic moscovit

În acest capitol am continuat cercetările începute în 2014 și concretizate în lucrarea de masterat, susținută în 2016. Cercetarea prosopografică a solilor care au sosit la Suceava oferă informații dintre cele mai interesante. Prin fișele prosopografice putem afla dacă boierii moscoviți trimiși cu solie în Moldova se bucurau de influență la curtea moscovită, erau prieteni sau membri ai aceleiași familii,

putem înțelege de ce marii cneji au optat pentru o persoană sau alta pentru solii la domnii noștri.

La cele semnalate, se adaugă date despre organizarea soliilor, documentele soliei, itinerariul solilor spre Moscova marilor cneji, primirea solilor la Moscova, hrana care se dădea, băutele lungi și dese, audiențe, daruri, drumul spre casă.

BILIOGRAFIE (selectiv)

Antonovich, V.B., *Монографии по истории Западной и Юго-Западной России*, vol. I, Kiev, 1885.

Banionis, Egidijus, *Diplomatic Relations between the Grand Duchy of Lithuania and the Duchy of Moldavia (1492-1501)*, în **AP**, vol. VI, 2010, nr. 2. Articolul din **AP** este traducerea din lituaniană a unei contribuții mai vechi: idem, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diplomatiniai Ryšiai su Moldavijos kunigaikštyste 1492-1501 metais*, în „*Lietuvos istorijos metraštis, 1987 metai*”, Vilnius, 1988.

Bazilevich, K.V., *Внешняя политика русского централизованного государства. Вторая половина XV века*, Moscova, 1952.

Bezviconi, Gheorghe, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, București, 1947.

Idem, *Contribuții la istoria relațiilor romîno-ruse*, București, 1962.

Boldur, Alexandru, *Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei (1457-1504). Studiu de istorie socială și politică*, Madrid, Editura Carpații, 1970.

Cernenchi, Eugen, *Diplomația moldovenească în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și al posterității*, editori Demir Dragnev et al., Chișinău, Editura Civitas, 2004.

Idem, „*Despre chestiunea volohă și despre cei patru meșteri...*” – un incident diplomatic moldo-rus în timpul lui Ștefan cel Mare, în vol. *Frontierele spațiului românesc în contextul european*, cuvânt înainte de Ioan Aurel Pop, coordonatori Sorin Șipoș et al., Oradea-Chișinău, Editura Universității din Oradea, Editura Cartdidact, 2008.

Idem, *Un incident diplomatic moldo-rus în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, în **RIM**, 2008, nr. 2 (74).

Idem, *Un document privind relațiile lui Petru Rareș cu Hanatul din Crimeea (1537)*, în **RIM**, 2010, nr. 3-4 (83-

84).

Idem, *Un „proiect” al lui Bogdan al III-lea de restabilire a hoardei hanului Şeyih Ahmed*, în vol. In onorem *Gheorghe Gonţa. Politica marilor puteri în Balcani şi Europa Centrală*, redactor Valeriu Scifos, Chişinău, Garamont Studio, Chişinău, 2013.

Idem, *Izvoare ruse privind plăţile Țării Moldovei către Hanatul Crimeei în secolul al XVI-lea*, în vol. *Orizonturi medievale şi moderne în istoria românilor (economie, societate, politică, cultură, istoria ştiinţei). În onoarea profesorului Demir Dragnev*, editor Constantin Manolache, coord. Sergiu Bacalov, Ion Valer Xenofontov, Chişinău, Biblioteca Ştiinţifică Centrală „A. Lupan”, 2016.

Idem, *Relaţiile lui Ştefăniţă vodă cu Hanatul Crimeei (Consideraţii pe marginile unui document recent publicat)*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Chişinău, 2017.

Idem, *Soliile Țării Moldovei în secolele XV-XVII (terminologie şi părţile componente)*, în „Anuarul Institutului de Istorie”, Chişinău, 2018.

Cîmpeanu, Liviu, *Contribuții la istoria domniei lui Ștefăniță vodă (1517-1527). Date noi privitoare la relațiile sale cu tătarii (1521) și cu Radu de la Afumați (1526)*, în **AIX**, vol. L, 2013.

Idem, *Contribuții la istoria relațiilor moldo-polono-otomane în perioada 1485-1497, după un nou izvor istoric: Jurnalul campaniei cavalerilor teutoni în Polonia și Moldova la 1497, scris de Liborius Nacker*, în **AIX**, vol. LI, 2014.

Idem, „*Ein Rewsze mit namen Mucha...*”. *Din istoria relațiilor moldo-polone în 1486/1488-1491*, în **AP**, vol. 11, 2015, nr. 2.

Ciobanu, Mihai Anatolii, *Feodor Kurițin. Diacul lui Ivan al III-lea*, în **RI**, vol. 26, 2015, nr. 5-6.

Idem, *Marele cneaz Dimitrie Ivanovici. Mărire și decădere*, în **AP**, vol. 11, 2015, nr. 2.

Idem, *Soli moscoviți la curtea lui Ștefan vodă – chipuri de oameni și faptele lor*, în **AP**, vol. 12, 2016, nr. 1.

Idem, *Documente moldovenești în vechi arhive moscovite*, în **AP**, vol. 13, 2017, nr. 2.

Idem, *Стефан Великий и Иван Васильевич. Отношения между Молдавским княжеством и*

Московским государством в 1475-1482 г., în „Древняя Русь. Вопросы медиевистики”, 2018, nr. 3 (73).

Idem, *La începuturile relațiilor moldo-moscovite*, în **AP**, vol. 14, 2018, nr. 1.

Ciocan, Rodica, *Contribuții la studiul relațiilor lui Ștefan cel Mare cu Ivan III*, în vol. *Studii și comentarii de istorie și lingvistică. Volum omagial la 30 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, București, 1947.

Contarini, Ambrogio, *Рассказ о путешествии в Москву в 1476-1477 гг.*, în vol. *Россия XV-XVII вв. глазами иностранцев*, pregătire text, comentarii Ju.A. Limonova, Leningrad, Lenizdat, 1986.

Costăchel, Valeria, *Relațiile dintre Moldova și Rusia în timpul lui Ștefan cel Mare*, în vol. *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, București, 1956.

Czamańska, Ilona, *Moldawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań, Naukowe, 1996.

Dragnev, Demir, *Cu privire la apariția în Rusia Moscovită a unor lucrări provenite din spațiul românesc*

(*sfârșitul secolului al XV-lea*), în „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gheorghe Șincai» al Academiei Române”, vol. V-VI, 2002-2003; studiul a apărut și în **RIM**, 2003, nr. 1-2 (53-54).

Gonța, Gheorghe, *К истории молдавско-турецких отношений начала XVI в.*, în vol. *Россия, Польша и Причерноморье в XV-XVIII вв.*, redactor В.А. Rybakov, Moscova, Nauka, 1979.

Idem, *Возобновление молдавско-русского военно-политического союза в конце 20-х-30-е гг. XVI в.*, în vol. *Россия и Юго-Восточная Европа*, Chișinău, Știința, 1984.

Idem, *Внешиеполитическое положение Молдавии в конце 20-х-середине 30-х гг. Возобновление молдавско-русского политического союза*, în vol. *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества*, redactor Demir Dragnev, Chișinău, Știința, 1987.

Idem, *Внешиеполитическое положение Молдавии и начало освободительной борьбы против османского ига в конце 30-х-середине 70-х гг. XVI в.*, în vol. *Очерки внешнеполитической истории Молдавского*

княжества, redactor Demir Dragnev, Chişinău, Ştiinţa, 1987.

Idem, *Молдавско-русские связи в первые десятилетия XVI в.*, în vol. *Социально-экономическая и политическая история Молдавии периода феодализма*, redactor P.V. Sovetov, Chişinău, Ştiinţa, 1988.

Idem, *Formarea Metricei Lituaniene şi importanţa ei în studierea vieţii politice a Ţării Moldovei (sec. XV-XVI)*, în vol. *Civilizaţia medievală şi modernă în Moldova. Studii*. In honorem Demir Dragnev, coordonator Lilia Zabolotnâi, Chişinău, Editura Civitas, 2006.

Gorovei, Ştefan S., Székely, Maria Magdalena, ***Princeps omni laude maior***. *O istorie a lui Ştefan cel Mare*, carte tipărită cu binecuvântarea Înalt Prea Sfinţitului Pimen, Sfânta Mănăstire Putna, 2005.

Grekov, I.B. (red.), *Очерки по истории международных отношений Восточной Европы XIV-XVI вв.*, Moscova, 1963.

Idem, *Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XV-XVI вв.*

Главные тенденции политических взаимоотношений, Moscova, Nauka, 1984.

Gulevich, V.P., *"Київська трагедія" 1482 р.: міфи й факти*, in „Український історичний журнал”, 2013, nr. 5.

Idem, *Казимир Ягайлович і Менгли Гірей: від друзів до ворогів*, in „Український історичний журнал”, 2013, nr. 1.

Idem, *О хронологии правлений и личностях правителей Крымского ханства в 1475-1478 гг.*, in „Золотоордынское обозрение”, 2014, nr. 2 (4).

Idem, *К вопросу о причинах нападения крымского хана Менгли Гирея на Киев (1482 г.) и разрыва мира с польским королем Казимиром Ягайловичем (по генуэзским документам)*, in „Золотоордынское обозрение”, 2016, nr. 2.

Idem, *Венецианская дипломатия и Большая Орда в 70-е гг. XV в.*, in „Золотоордынское обозрение”, 2017, nr. 1.

Idem, *Загадковий правитель Кримського ханства Джанібек Султан (1476-1477 рр.)*, in „Український історичний журнал”, 2017, nr. 1.

Horoshkevich, A.L., *Русское государство в системе международных отношений конца XV-начала XVI в.*, Moscova, Nauka, 1980.

Eadem, *Русь и Крым: от союза к противостоянию. Конец XV-начало XVI вв.*, redactor A.M. Nekrasov, Moscova, Editorial URSS, 2001.

П'inskij, F. *Дьяк Федор Курицын*, in „Русский Архив”, I, Moscova, 1895.

Juzefovich, L.A., *«Как в посольских обычаях ведется...»*, Moscova, Mezhdunarodnye otnosheniija, 1988.

Idem, *Путь посла. Русский посольский обычай. Обиход. Этикет. Церемониал (конец XV-первая половина XVII в.)*, Sankt-Petersburg, Ivan Limbah, 2007.



**“ALEXANDRU IOAN CUZA” UNIVERSITY from
IASI**

**DOCTORAL SCHOOL OF THE FACULTY OF
HISTORY**

Ph.D THESIS

**Moldavian-Muscovite relations from
Stephen the Great to Petru Rares. People,
facts, ceremonial**



– SUMMARY –

**SCIENTIFIC COORDINATOR:
PROF. UNIV. DR. ȘTEFAN S. GOROVEI**

Ph.D STUDENT: MIHAIL CIOBANU

IASI, 2020

CONTENTS

INTRODUCTION / 8

CHAPTER I: At the beginning of Moldavian-Muscovite relations. Stephen the Great and Ivan III

I.1 Some historiographical clues / 26

I.2 1475-1480, probing period / 31

I.3 Reopening negotiations for marriage of Elena / 36

I.3.1 The princely plot in the Grand Duchy of Lithuania from 1481/ 38

I.3.2 Continuation of negotiations. A historiographical construct – the Crimean involvement / 41

I.3.3 The trip to Moscow / 45

I.4 In confinement and good friendship – the relationship between Stephen the Great and Ivan Vasilievich in the period 1483-1489 / 51

I.4.1 Envoy of Fjodor Kuricyn / 51

I.4.2 New envoys between Moscow and Buda / 58

I.4.3 Envoy of Fedec in Hungary and envoy of Fyodor Jaropkin in Moldova / 61

I.5 Moldovan-Muscovite relations in the period 1486-1489 / 62

I.6 "In friendship and love" – the relations between Stephen and Ivan in the period 1490-1499 / 70

I.6.1 Stephen the Great, Ivan Vasilievich and the struggle for the crown of St. Stephen / 73

I.6.2. Report of Onica Musat / 82

I.6.3 A tripartite alliance – The Grand Duchy of Moscow, Qırım Hanlığı and Moldavia / 86

I.6.4 Qırım Hanlığı and Moldavia / 91

I.6.5 The Moscow-Lithuanian conflict and the involvement of Moldavia / 95

I.6.6 Was there a Moldavian-Muscovite treaty? Historiography of a problem / 103

I.6.7 Ivan III, the "peacemaker" / 107

I.7 The Moldavian-Moscow diplomatic incident at the end of the reign of Stephen the Great / 133

CHAPTER II: The descendants of Stephen the Great and the great princes of Moscow

II.1 Bogdan the Blind and Vasilij Ivanovich / 142

II.2 Stefanita Voda and the great prince Vasilij III / 158

II.3 Petru Rares and Moscow / 165

II.3.1 Reactivation of diplomatic relations between Moldavia and the Grand Duchy of Moscow (1528-1530) / 165

II.3.2 Pocutia and Moscow of the Grand Prince / 173

II.3.3 Brief information on the relationship between the Grand Duchy of Lithuania and the Grand Duchy of Moscow in the 20s and 30s of the 16th century / 177

II.3.4 Loss of Pocutia / 179

II.3.5 The Grand Duchy of Moscow and the Kazan Khanate (1521-1532) / 181

II.3.6 At sunset – Vasilij Ivanovich in the last years of his life and Moldavian envoys / 183

II.3.7 Diplomatic relations between Petru Rares and Moscow during the "regency" / 185

II.3.8 Relations of Petru Rares with Moscow in the last years of his reign / 191

CHAPTER III: Muscovite soles at the court of the lords of Moldavia – short prosopographic files. Ambassador and envoys in Moscow – Moscow diplomatic ceremony

III.1 Short prosopographic files / 197

1. Batjushkov / 198

2. Beklemushev / 198

3. Glebov / 201

4. Gubin / 203

5. Jaropkin / 204

6. Karacjarov / 208

7. Karamyshev / 209

8. Kobjakov / 210

9. Kuricyn / 211

10.	Kutuzov / 218
11.	Kuzminskij / 218
12.	Leontiev / 218
13.	Lihorjov / 219
14.	Moklokov / 219
15.	Morozov / 221
16.	Nardukov / 222
17.	Pleshheev / 222
18.	Sergeev / 234
19.	Stanishhev / 235
20.	Vorobjov / 236
21.	Zabolockij / 237
22.	Zamyckij / 237
III.2	Moscow Diplomatic Ceremony / 239
III.2.1	Initiation of diplomatic relations, road preparation, documents / 240
III.2.2	But was it free? / 242
III.2.3	Itinerary / 243
III.2.4	Moscow / 248
III.2.5	Audience / 250
III.2.6	At the table of the great prince / 253
III.2.7	Dismissal / 255
	FINAL CONSIDERATIONS / 258
	BIBLIOGRAPHY / 266
	ABBREVIATIONS / 299
	ANNEXES / 300
	/ 332

INTRODUCTION

The interest in the topic of Moldavian-Muscovite relations dates back some time, when, under the guidance of Professor Liviu Pilat, I began to look for historical facts regarding Elena, Stephen the Great's daughter who was married in Moscow. I wrote about Elena in the first years of my studies at the Faculty of History. The research was continued, gathering data about the ambassadors of the great prince Ivan III who arrived in Suceava. However, why would such a topic be of interest?

The history of Romanian-Russian relations is tumultuous, following the dramatic events of the twentieth century. The non-recognition of the union of Bessarabia with Romania, the territorial abduction of 1940, the deportations of Bessarabians and the damning of everything that was Romanian in the Prut-Dniester territory, but also in Bucovina, which was given to the Ukrainians, are just some of the events that fully contributed to the emergence of animosities between Romanians and Russians. In order to understand the

present situation of Romanian-Russian relations, the researcher is required to know their past.

Chronologically speaking, I opted for a limited period, being the first work in which Moldavian-Muscovite relations are treated in a short chronological framework (except for some studies; I refer here only to doctoral theses or monography), in the detriment of a well-placed "tradition", which requires a whole history, from tribal times to the present day. The research begins in 1475. 1475 is the *terminus a quo* for our diplomatic ties with the Russians. In this year, Stephen the Great sent a well-known letter to Moscow asking for help against the pagans. 1475 is the beginning. 1546 is the end. On September 3, 1546, in the princely city of Suceava, Petru Rares, Stephen's son, had passed away. It is understood that I chose to deal with the subject between 1475-1546 because the nature of relations with Moscow has remained largely unchanged over the years. The path opened by Stephen was continued by Bogdan III, Stefanita and Petru Rares. Stephen's immediate successors who remained faithful to the diplomatic perceptions of Stephen, perhaps because

the international situation did not change in any major fashion until 1526, when Hungary fell under the sword of Soliman Kanuni. Petru Rares's two sons did not show themselves worthy of their father's inheritance nor did they rise to great honor in the chronicle of the time, and their relations with Moscow are almost non-existent, although Ilias sent a letter (or a will?) to the tsar. Alexandru Lapusneanu is completely different, but his relations with Poland and the Ottoman Empire were not so tumultuous. Pocutia, the apple of discord with the Jagiellonians until the reigns of Rares Voda, remained part of the Kingdom of Poland forever (it is true, until the Austrians came in droves with the Russians and then the Russians offered a gift to the Ukrainians). It is understandable, therefore, why I opted for 1475-1546.

The paper is divided into three chapters, the first two being the result of research into the history of Moldavian-Muscovite relations from Stephen the Great to Petru Rares. The data about relations with the great princes of Moscow was divided into three large parts, although they are not uniform. We have the Stefanian part, where most of the information for the researched

topic is found. The period of Bogdan III and Stefanita follows, when we don't have much data about the relations with Moscow. Finally, we analyzed the topic of the reign of Petru Rares, a worthy successor of his father, who maintained a continuous exchange of envoys with Vasilij III and his son, Ivan.

Historiography

Concerns about the history of Moldavian-Muscovite relations are old, but increased attention is paid to a single theme: the fate of Elena, Stephen's daughter, married in Moscow to Ivan Ivanovich the Younger, heir to Ivan III. Gheorghe Asachi also wrote about her, in a romanticized historical style, which does not mean that the first "state archivist" was far away from the historical reality. On the contrary, Asachi showed perfectly how Elena left for Moscow in his work¹. The first serious contribution about Elena and Stephen the Great's relations with Moscow belongs to Alexandru Papadopol-Calimach. It is, in fact, a full book. Alexandru Papadopol-Calimach analyzed in detail the

¹ Gheorghe Asachi, *Nuvela istorice*, with a study, index of words and forms Petre V. Haneş, Bucharest, 1915.

Russian chronicles, *posolskie knigi* and the studies existing at that time, offering to the reader and the specialists interested in the topic a thorough contribution².

Nicolae Iorga in the *History of Stephen the Great* also dealt with Moscow relations, writing some data about the fate of Elena and the international context during the reign of Bogdan II's son³. These are followed by Iorga's pupil, P.P. Panaitescu, preoccupied with predilection about the history of Slavic space. Panaitescu's contributions to the history of Moldovan-Muscovite relations are essential to any research. Fine connoisseur of the Eastern world, historical sources and Russian habits, P.P. Panaitescu managed with predilection to find well-crafted answers. However, he did not analyze all the sources at hand. Review of K.V. Bazilevich, although completing or correcting some erroneous hypotheses, follows too

² Alexandru Papadopol-Calimach, *Sofia Paleolog, nepoata Împăratului Constantin XII Paleolog, și Domnița Olena, fiica Domnului Moldovei Ștefan cel Mare, 1472-1509*, in **ARMSI**, s. II, vol. 17, Bucharest, 1895, p. 1-157.

³ Nicolae Iorga, *Istoria lui Ștefan cel Mare povestită neamului românesc*, Bucharest, 1904.

closely the tradition of Russian historiography⁴. In the contributions to the *stephenian* period P.P. Panaitescu also discussed the issue of safe conduct issued on March 28, 1482⁵. He is also the author of the most detailed study about relations with Moscow in the reign of Petru Rares, although the researcher did not include data on all the envoys that reached the court of the great princes, nor did he analyze the information discovered in conjunction with the tradition of Moscow diplomacy, relations between Vasilij III and Ivan IV with the Tartars and many others⁶. To the already mentioned, other studies used during the drafting of this thesis are added.

Stefan Ciobanu, originally from Bessarabia, educated in Kiev, sought to gather news about Romanian princes from Russian sources and to inventory old Romanian scents in private or state collections throughout the space that was/had been part of the

⁴ P.P. Panaitescu, Recenzie la K.V. Bazilevici, *Politica externă a statului centralizat rus în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, Ed. Acad. R.P.R.; Bucharest, 1955, 453 pag., in **RI**, vol. IX, 1956, nr. 1, p. 174-182.

⁵ Idem, *Contribuții la istoria lui Ștefan cel Mare*, in **ARMSI**, s. III, vol. 15, Bucharest, 1934, p. 61-80.

⁶ Idem, *Petru Rares și Moscow*, extracted from the volume *În memoria lui Vasile Pârvan*, Bucharest, 1934, p. 3-16.

Russian Empire. Otherwise, Stefan Ciobanu analyzed with predilection the cultural part of the relations with Moscow, the political topic finding too little space in his contributions⁷.

This is followed by Gheorghe Bezviconi, his works being among the most well written. In 1945, Bezviconi published, together with N.N Petrascu, a *History of Russian-Romanian relations*⁸. It was the beginning of the "Romanian-Russian fraternity". What I never accepted from Gheorghe Bezviconi was his desire to tell about the relations with the Russians since immemorial times, from common origins, without clearly showing that the relations between the Romanian territories and the Kievan Rus are not one and the same with Moldavian-Muscovite relations. His contributions also show the misinterpretation of historical sources; sometimes he was referring to the "leaders of the

⁷ Ștefan Ciobanu, *Din bibliotecile rusești*, in „Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice”, Chișinău, 1924, p. 71-83; idem, *Domnitorul Moldovei Petru Rareș în literatura rusă veche*, in **RIR**, vol. 14, fasc. III, 1944, p. 316-353.

⁸ N.N. Petrașcu, G.G. Bezviconi, *Relațiile ruso-române*, Bucharest, 1945.

Ukrainian Cossacks"⁹, at a time when Ukrainians did not even exist, because they had not formed a separate ethnic group. Not infrequently, the titles of the historical personalities of those times are wrongly written, Ivan III being called tsar, although he was only a great prince. The same Ivan III had become the "successor to the traditions of the collapsed Byzantium" through his marriage to Sofia¹⁰, a hypothesis constructed in nineteenth-century Russian historiography, which is otherwise false. Gheorghe Bezviconi continued his research, publishing his *Contributions* and, let's not forget, the book about *Russian travelers through the Romanian Lands*, published previously, which also contains information on the history of diplomatic relations between Suceava and Moscow¹¹. The activity of Gheorghe Bezviconi in the field of knowledge of the Russian world remains unmatched.

⁹ *Ibidem*, p. 24.

¹⁰ *Ibidem*, p. 23.

¹¹ Gheorghe Bezviconi, *Contribuții la istoria relațiilor româno-ruse*, Bucharest, 1962; idem, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Bucharest, 1947.

A successor of Bezviconi can be considered Alexandru Boldur, also from Bessarabia, educated in Petersburg during the Empire, but a fierce opponent of everything that was Russian and of all the Russian implications in the Romanians' past. Well acquainted with the sources, Alexandru Boldur introduced unknown data into the scientific circuit, focusing his attention on major issues, such as the signing of the treaties of the Moldavian-Muscovite and Moldavian-Crimean alliances. But Boldur politicized some information gathered from Russian sources¹².

In the communist period, the historical writings about the Romanian-Russian relations were transformed into a theater of ideology. The contributions on the researched topic are the result of centralized policies, whose primary purpose was to show everyone the millennial antiquity of the "Romanian-Russian fraternity". Thus, the beginning of relations with Moscow was dated July 5, 1463, when Stephen the Great

¹² Alexandru Boldur, *Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei (1457-1504). Studiu de istorie socială și politică*, Madrid, Ed. Carpații, 1970.

married Evdokia of Kiev, a "Russian" whose family was an exponent of Russian politics. The Moldavian-Muscovite alliance was an anti-Ottoman one, and Ivan III unreservedly influenced the course of diplomacy of Stephen the Great ¹³. Otherwise, chronologically speaking, the errors continued to persist.

A successful achievement of the first years of the communist regime is the collection of documents titled *Relationships*, in three volumes, of interest to me being the first of them¹⁴.

From the recent contributions I mention here *Princeps*, for the *stephenian* period, the issues of Moldavian-Muscovite relations, the exchange of

¹³ Pentru această perioadă: Rodica Ciocan, *Contribuții la studiul relațiilor lui Ștefan cel Mare cu Ivan III*, in vol. *Studii și comentarii de istorie și lingvistică. Volum omagial la 30 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, Bucharest, 1947, p. 125-136; Valeria Costăchel, *Relațiile dintre Moldova și Rusia în timpul lui Ștefan cel Mare*, in vol. *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, Bucharest, 1956, p. 169-202. Contributions of P. Constantinescu-Iași are successful, if we remove some ideological nuances: *Relațiile culturale româno-ruse din trecut*, Bucharest, 1954; *O prietenie de veacuri. Scurt istoric al relațiilor dintre popoarele român și rus*, Iași, 1957.

¹⁴ *Relațiile istorice dintre popoarele U.R.S.S. și România în veacurile XV-începutul celui de al XVIII[-lea]. Documente și materiale în trei volume*, vol. I, (1408-1632), J.S. Grosul, A.C. Oțetea et al., Moscow, 1965.

messages, the fate of Elena in Moscow and the fight for the Moscow throne between opposing groups etc, being treated in this book.¹⁵

Chapter I: Stephen the Great and Ivan III. At the beginning of Moldavian-Muscovite relations

The first chapter is the largest of the three. This is to be understood, because during the *stephenian* period a much more accentuated diplomatic exchange took place than during the reigns of Bogdan III, Stefanita Voda and Petru Rares. Stephen the Great was a pioneer, as was Ivan III of Moscow. In this chapter we analyzed the letter of Stephen the Great sent to Moscow, the dating of which provoked discussions in Romanian historiography, but remained a certainty in the Russian one (1484). The negotiations for the marriage of Elena, opened in 1479, the issue of the existence of a Moldavian-Muscovite treaty, the exchange of envoys and their chronology, the joint actions of the prince of Moldavia and the great prince of Moscow, the involvement of Ivan III in

¹⁵ Ștefan S. Gorovei, Maria Magdalena Székely, *Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare*, book printed with the blessing of His Holiness Pimen, Sfânta Mănăstire Putna, 2005.

creating the Moldavian-Kremlin alliance, the Moldavian-Muscovite diplomatic incident at the end of the reign of Stephen the Great are issues discussed and analyzed in detail.

Chapter II: The descendants of Stephen and the great princes of Moscow

At the beginning, I set out to write a separate chapter about the relations of Bogdan III called the Blind and his son, Stefanita Voda, with the great princes of Moscow. When I gathered all the facts about the researched issue, I understood that it could not be a special chapter, because the researcher has at hand only fragmented information of Moldavian-Muscovite relations between 1504-1527. These fragments are scattered everywhere: in chronicles, diplomatic documents, reports etc. It is understood, however, that I was also forced to analyze the relations of Bogdan III and Stefanita with the Crimean Hans, because the attitude of the latter towards the former had a serious impact on the Moldavian-Muscovite relations. Moreover, this situation is specific to the other periods analyzed in the thesis.

In the period of Petru Rares there was a real "rebirth" of relations with Moscow and the great princes. Stephen the Great's son followed, in part, the diplomatic lines from the previous period. Rares Voda sought Moscow's help against the Jagiellonians in the conflict for Pocutia, the apple of discord between Moldovans and Poles for a long time.

Chapter III: Muscovite emissaries at the court of the lords of Moldova – short prosopographic files. Envoys and messengers in Moscow – Moscow diplomatic ceremony

In this chapter we continued the research started in 2014 and materialized in the dissertation, from 2016. The prosopographic research of the ambassadors who arrived in Suceava provides the most interesting information. Through the prosopographic files we can find out if the Muscovite boyars sent with envoys to Moldavia enjoyed influence at the Muscovite court, whether they were friends or members of the same family, and thus we can understand why the great princes opted for one person or another.

To those reported, data about the organization of envoys, the envoys' documents, the itinerary of the ambassadors to Moscow of the great princes, the reception of these ambassadors in Moscow, the food given, long and frequent drinks, audiences, gifts and the way home is added.

BIBLIOGRAPHY (selective)

Antonovich, V.B., *Монографии по истории Западной и Юго-Западной России*, vol. I, Kiev, 1885.

Banionis, Egidijus, *Diplomatic Relations between the Grand Duchy of Lithuania and the Duchy of Moldavia (1492-1501)*, in **AP**, vol. VI, 2010, nr. 2. It first appeared in Lithuanian: idem, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės diplomatiniai Ryšiai su Moldavijos kunigaikštyste 1492-1501 metais*, in „*Lietuvos istorijos metraštis, 1987 metai*“, Vilnius, 1988.

Bazilevich, K.V., *Внешняя политика русского централизованного государства. Вторая половина XV века*, Moscow, 1952.

Bezviconi, Gheorghe, *Călători ruși în Moldova și Muntenia*, Bucharest, 1947.

Idem, *Contribuții la istoria relațiilor romîno-ruse*, Bucharest, 1962.

Boldur, Alexandru, *Ștefan cel Mare, voievod al Moldovei (1457-1504). Studiu de istorie socială și politică*, Madrid, Ed. Carpații, 1970.

Cernenchi, Eugen, *Diplomația moldovenească în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, in vol. *Ștefan cel Mare și Sfânt în contextul epocii sale și al posterității*, ed. Demir Dragnev *et al.*, Chișinău, Ed. Civitas, 2004.

Idem, „*Despre chestiunea volohă și despre cei patru meșteri...*” – un incident diplomatic moldo-rus în timpul lui Ștefan cel Mare, in vol. *Frontierele spațiului românesc în contextul european*, cuvânt înainte de Ioan Aurel Pop, coord. Sorin Șipoș *et al.*, Oradea-Chișinău, Ed. Universității din Oradea, Ed. Cartdidact, 2008.

Idem, *Un incident diplomatic moldo-rus în timpul domniei lui Ștefan cel Mare*, in **RIM**, 2008, nr. 2 (74).

Idem, *Un document privind relațiile lui Petru Rareș cu Hanatul din Crimeea (1537)*, in **RIM**, 2010, nr. 3-4 (83-84).

Idem, *Un „proiect” al lui Bogdan al III-lea de restabilire a hoardei hanului Șeyih Ahmed*, in vol. In onorem *Gheorghe Goța. Politica marilor puteri în Balcani și Europa Centrală*, Chișinău, Garamont Studio, 2013.

Idem, *Izvoare ruse privind plățile Țării Moldovei către Hanatul Crimeei în secolul al XVI-lea*, in vol. *Orizonturi medievale și moderne în istoria românilor (economie, societate, politică, cultură, istoria științei). În onoarea profesorului Demir Dragnev*, ed. Constantin Manolache, coord. Sergiu Bacalov, Ion Valer Xenofontov, Chișinău, Ed. Biblioteca Științifică Centrală „A. Lupan”, 2016.

Idem, *Relațiile lui Ștefăniță vodă cu Hanatul Crimeei (Considerații pe marginile unui document recent publicat)*, in „Anuarul Institutului de Istorie”, Chișinău, 2017.

Idem, *Soliile Țării Moldovei în secolele XV-XVII (terminologie și părțile componente)*, in „Anuarul Institutului de Istorie”, Chișinău, 2018.

Cîmpeanu, Liviu, *Contribuții la istoria domniei lui Ștefăniță vodă (1517-1527). Date noi privitoare la relațiile sale cu tătarii (1521) și cu Radu de la Afumați (1526)*, in **AIIIX**, vol. L, 2013.

Idem, *Contribuții la istoria relațiilor moldo-polono-otomane în perioada 1485-1497, după un nou izvor istoric: Jurnalul campaniei cavalerilor teutoni în Polonia și Moldova la 1497, scris de Liborius Nacker*, in **AIIIX**, vol. LI, 2014.

Idem, „*Ein Rewsze mit namen Mucha...*”. Din *Istoria relațiilor moldo-polone în 1486/1488-1491*, in **AP**, vol. 11, 2015, nr. 2.

Ciobanu, Mihai Anatolii, *Feodor Kurișîn. Diacul lui Ivan al III-lea*, in **RI**, vol. 26, 2015, nr. 5-6.

Idem, *Marele cneaz Dimitrie Ivanovici. Mărire și decădere*, in **AP**, vol. 11, 2015, nr. 2.

Idem, *Soli moscoviți la curtea lui Ștefan vodă – chipuri de oameni și faptele lor*, in **AP**, vol. 12, 2016, nr. 1.

Idem, *Documente moldovenești în vechi arhive moscovite*, in **AP**, vol. 13, 2017, nr. 2.

Idem, *Стефан Великий и Иван Васильевич. Отношения между Молдавским княжеством и Московским государством в 1475-1482 г.*, in „Древняя Русь. Вопросы медиевистики”, 2018, nr. 3 (73).

Idem, *La începuturile relațiilor moldo-moscovite*, in **AP**, vol. 14, 2018, nr. 1.

Ciocan, Rodica, *Contribuții la studiul relațiilor lui Ștefan cel Mare cu Ivan III*, in vol. *Studii și comentarii de istorie și lingvistică. Volum omagial la 30 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, Bucharest, 1947.

Contarini, Ambrogio, *Рассказ о путешествии в Москву в 1476-1477 гг.*, in vol. *Россия XV-XVII вв. глазами иностранцев*, text Ju.A. Limonova, Leningrad, Lenizdat, 1986.

Costăchel, Valeria, *Relațiile dintre Moldova și Rusia în timpul lui Ștefan cel Mare*, in vol. *Studii cu privire la Ștefan cel Mare*, Bucharest, 1956.

Czamańska, Ilona, *Mołdawia i Wołoszczyzna wobec Polski, Węgier i Turcji w XIV i XV wieku*, Poznań, Naukowe, 1996.

Dragnev, Demir, *Cu privire la apariția în Rusia Moscovită a unor lucrări provenite din spațiul românesc (sfârșitul secolului al XV-lea)*, in „Anuarul Institutului de Cercetări Socio-Umane «Gheorghe Șincai» al Academiei Române”, vol. V-VI, 2002-2003; and in **RIM**, 2003, nr. 1-2 (53-54).

Gonța, Gheorghe, *К истории молдавско-турецких отношений начала XVI в.*, in vol. *Россия, Польша и Причерноморье в XV-XVIII вв.*, red. В.А. Рыбаков, Moscow, Nauka, 1979.

Idem, *Возобновление молдавско-русского военно-политического союза в конце 20-х-30-е гг. XVI в.*, in vol. *Россия и Юго-Восточная Европа*, Chișinău, Știința, 1984.

Idem, *Внешиполитическое положение Молдавии в конце 20-х-середине 30-х гг. Возобновление молдавско-русского политического союза*, in vol. *Очерки внешнеполитической истории*

Молдавского княжества, redactor Demir Dragnev, Chişinău, Ştiinţa, 1987.

Idem, *Внешнеполитическое положение Молдавии и начало освободительной борьбы против османского ига в конце 30-х-середине 70-х гг. XVI в.*, in vol. *Очерки внешнеполитической истории Молдавского княжества*, redactor Demir Dragnev, Chişinău, Ştiinţa, 1987.

Idem, *Молдавско-русские связи в первые десятилетия XVI в.*, in vol. *Социально-экономическая и политическая история Молдавии периода феодализма*, redactor P.V. Sovetov, Chişinău, Ştiinţa, 1988.

Idem, *Formarea Metricei Lituaniene și importanța ei în studierea vieții politice a Țării Moldovei (sec. XV-XVI)*, in vol. *Civilizația medievală și modernă în Moldova. Studii*. In honorem Demir Dragnev, coord. Lilia Zabolotnîi, Chişinău, Ed. Civitas, 2006.

Gorovei, Ștefan S., Székely, Maria Magdalena, ***Princeps omni laude maior. O istorie a lui Ștefan cel Mare***, carte tipărită cu binecuvântarea Înalț Prea Sfințitului Pimen, Sfânta Mănăstire Putna, 2005.

Grekov, I.B. (red.), *Очерки по истории международных отношений Восточной Европы XIV-XVI вв.*, Moscow, 1963.

Idem, *Османская империя и страны Центральной, Восточной и Юго-Восточной Европы в XV-XVI вв. Главные тенденции политических взаимоотношений*, Moscow, Nauka, 1984.

Gulevich, V.P., *"Київська трагедія" 1482 р.: міфи й факти*, in „Український історичний журнал”, 2013, nr. 5.

Idem, *Казимир Ягайлович і Менлі Гірей: від друзів до ворогів*, in „Український історичний журнал”, 2013, nr. 1.

Idem, *О хронологии правлений и личностях правителей Крымского ханства в 1475-1478 гг.*, in „Золотоордынское обозрение”, 2014, nr. 2 (4).

Idem, *К вопросу о причинах нападения крымского хана Менгли Гирея на Киев (1482 г.) и разрыва мира с польским королем Казимиром Ягайловичем (по генуэзским документам)*, in „Золотоордынское обозрение”, 2016, nr. 2.

Idem, *Венецианская дипломатия и Большая Орда в 70-е гг. XV в.*, in „Золотоордынское обозрение”, 2017, nr. 1.

Idem, *Загадковий правитель Кримського ханства Джанібек Султан (1476-1477 рр.)*, in „Український історичний журнал”, 2017, nr. 1.

Horoshkevich, A.L., *Русское государство в системе международных отношений конца XV-начала XVI в.*, Moscow, Nauka, 1980.

Eadem, *Русь и Крым: от союза к противостоянию. Конец XV-начало XVI вв.*, redactor A.M. Nekrasov, Moscow, Editorial URSS, 2001.

П'inskij, F. *Дьяк Федор Курицын*, in „Русский Архив”, I, Moscow, 1895.

Juzefovich, L.A., *«Как в посольских обычаях ведется...»*, Moscow, Mezhdunarodnye otnoshenija, 1988.

Idem, *Путь посла. Русский посольский обычай. Обиход. Этикет. Церемониал (конец XV-первая половина XVII в.)*, Sankt-Petersburg, Ivan Limbax, 2007.